

надбання українського народу. Створений унікальний ілюстративний галузевий ресурс буде надихати на дослідницьку роботу не одне покоління як фахівців бібліотеки, так і користувачів-науковців.

Список використаних джерел

1. Інструкція зі створення електронного-ілюстративного ресурсу негативів в Державній науковій архітектурно-будівельній бібліотеці імені В. Г. Заболотного / Держ. наук. архітектур.-буд. б-ка імені В. Г. Заболотного. – К., 2012. – 18 с.

2. Наказ Мінрегіонбуду України № 313 «Про передачу методичного та бібліотечного фондів» з балансу ДНДІТІАМ на баланс ДНАББ ім. В. Г. Заболотного.

3. Шостко Н. І. Збереження краєзнавчих електронних ресурсів бібліотек: проблеми та перспективи / Шостко Н. І. // Збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів України : нова політика і нові технології : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 20–22 листоп. 2006 р.) / Харків. держ. б-ка В. Г. Короленка. – Режим доступу : korolenko.kharkov.com/40.htm. – Назва з екрана.

УДК 004.65:050:027.021

Олена Лопата,

мол. наук. співроб. НБУВ

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ЗАЛИ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ: ВІД НАКОПИЧЕННЯ ДО ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ В АБІС ІРБІС

У публікації розглянуто вплив сучасних інформаційних технологій на практичну діяльність бібліотек. Представлено бібліотечно-інформаційні ресурси зали періодичних видань НБУВ: друковані та електронні. Окреслено основні напрями забезпечення користувачів електронними інформаційними ресурсами та базами даних, проаналізовано особливості процесу впровадження АБІС ІРБІС-64 у практичну діяльність підрозділу. Наведено основні результати дослідження застосування електронних ресурсів на основі АБІС ІРБІС відвідувачами зали періодичних видань НБУВ: з'ясовано основні категорії користувачів БД ЕК періодичних видань НБУВ; досліджено їх інформаційні та тематичні потреби; визначено роль автоматизованих інформаційно-пошукових систем у бібліотечно-інформаційному обслуговуванні; розглянуто сучасний стан реалізації інформаційно-пошукових можливостей для формування електронних бібліографічних ресурсів онлайн-доступу. Розроблено пропозиції щодо удосконалення інформування споживачів в умовах функціонування автоматизованих інформаційно-пошукових систем та узгодження читацьких інформаційних потреб із можливостями наукової бібліотеки.

Ключові слова: інформаційні технології, наукова бібліотека, часопис, автоматизована бібліотечно-інформаційна система, періодичні видання, читацькі запити.

Людство вступило в епоху цифрових комунікацій. З двох наукових експериментів ХХ століття – розроблення комп'ютера та створення глобальних комп'ютерних мереж поступово сформувався цілий віртуальний світ. Ознаки цього помітно скрізь: на основі новітніх електронних технологій здійснюються практично всі види комунікацій (телебачення, радіо, мобільний зв'язок, провадиться оплата товарів і послуг, заповнення податкових декларацій тощо).

Визначальний злам, що відбувся у сфері інформаційного забезпечення та зумовив всі інші зміни, пов'язаний у першу чергу з дематеріалізацією

інформаційної діяльності. Традиційні матеріальні об'єкти, навколо яких упродовж усієї своєї історії вибудовувалися всі інформаційні процеси (сьогодні це все ще книжки, часописи, карти, ноти та інші види друкованих видань) нині доповнюють електронні ресурси. Такі обставини змінюють характер інформаційної діяльності: електронна продукція зовсім по-іншому створюється, поширюється, зберігається та використовується.

Усунення відстані та звичного поняття тиражу, можливість дистанційного обслуговування, мультимедійний потенціал видань в електронній формі – все це вимагає від фахівців інформаційної сфери кардинального переосмислення відношення до своєї роботи. У сучасній ситуації, досить несприятливій для діяльності книгозбірень фінансово, бібліотека як соціальна інституція опиняється перед вибором: продовжувати надавати сервісні послуги у їх повному, класичному обсязі або ж піти на деякий перерозподіл інформаційного ресурсу й кількості послуг та їх трансформацію.

Основні питання трансформації бібліотечної роботи під впливом нових інформаційно-комунікаційних технологій обговорювалися в роботах багатьох вітчизняних [3; 4; 10; 14; 15; 26; 32; 33] та зарубіжних учених [6; 7; 13; 17; 27; 28; 34; 36].

Т. О. Ярошенко розглянула загальні проблеми сучасного етапу розбудови інформаційного суспільства та окреслила тенденції розвитку новітніх моделей наукових комунікацій, зокрема електронні ресурси. Особливу увагу нею приділено електронним журнальним публікаціям. Авторка стверджує, що нову еру в науковій комунікації кінця ХХ – початку ХХІ ст. відкрили електронні часописи і пропонує дві моделі наукових комунікацій (відкритий архів чи інституційний депозитарій та «журнали відкритого доступу»). Дослідницею проаналізовано трансформацію ролі бібліотек з огляду на необхідність розбудови колекцій електронних видань та питання життєвого циклу електронних ресурсів у бібліотеках [37; 38]. Г. В. Шемаєва визначила тенденції становлення та розвитку вітчизняних електронних наукових журналів та висвітлила роль електронних періодичних видань як одного з найважливіших засобів сучасних комунікацій [35].

У публікаціях багатьох сучасних дослідників знайшли відображення різні аспекти запровадження та використання новітніх інформаційних технологій у практику бібліотечної й просвітницької роботи та питання еволюції процесу наукових обмінів під впливом електронного середовища [2; 16; 13; 25; 26; 28; 29].

Природно, що на бібліотеку найбільше вплинули та продовжують впливати зміни, що відбуваються в системі документних комунікацій [27], визначальним складником яких вона була і залишається. Аналіз тенденцій еволюції документної системи за останні роки дозволяє нам виділити декілька ключових напрямів її розвитку:

- * зростання числа електронних книг та електронних версій періодичних видань, збагачення їх новими можливостями;

- * збільшення кількості приладів для відтворення електронних текстів при одночасному зниженні їх собівартості;

- * створення бібліотеками власних інформаційних баз;

- * зміна поведінки користувачів, які прагнуть отримати інформацію «тут і зараз».

Провідні бібліотеки світу здійснюють стратегію переходу від традиційної книгозбірні до динамічного центру інформації, визначивши основним пріоритетом широкомасштабне впровадження сучасних інформаційних технологій та послідовний перехід до «complete set» або «complex» («комплектного» або «комплексного») обслуговування читачів, а саме: за допомогою традиційних друкованих та новітніх електронних документів із застосуванням як автоматизованого пошуку, так і по карткових каталогах, довідково-пошуковому апарату бібліотеки, а також по віддалених електронних ресурсах. Книгозбірні усього світу впродовж перехідного етапу поповнюють свої фонди як колекцією друкованих періодичних видань, так і водночас організують доступ до їх електронних версій, як і до електронних ресурсів узагалі (е-книг, е-бібліотек, е-журналів, баз даних тощо).

Особливо відповідальним цей період є для національних бібліотек як головного державного книгосховища, багатофункціонального бібліотечно-інформаційного закладу та методичного центру для всіх книгозбірень країни.

Важливе місце в цьому процесі належить Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. У головній книгозбірні нашої країни проводиться як традиційне бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів періодичними виданнями, так і використанням мережевих електронних ресурсів, де поряд із внутрішніми застосовуються зовнішні інформаційні системи (електронні журнали та бази даних). У Бібліотеці таку роботу забезпечує декілька підрозділів, але основне навантаження лягає на залу періодичних видань відділу комплексного бібліотечного обслуговування читачів.

Завданням цієї статті є висвітлення основних результатів дослідження та практичної роботи, яка проводилася й проводиться нині у залі періодичних видань НБУВ, із запровадження й ефективного використання АБІС ІРБІС у системі комплексного обслуговування читачів; аналіз сучасного стану реалізації інформаційно-пошукових можливостей формування електронних бібліографічних ресурсів онлайн-доступу.

Історія формування фонду періодичних видань НБУВ бере свій початок з моменту створення Бібліотеки і триває понад 90 років. У період свого становлення відділ періодики кілька разів змінював назву та реорганізовувався. У середині 20-х років він мав три структурні підвідділи: журнальний, документально-відомчий і газетний. Журнальний – зберігав близько 150 тис. примірників видань різними мовами, отримував всі часописи України, Росії, Білорусії та 150 назв іноземних журналів [31, с. 84–85; 5, с. 102].

1930 р. у зв'язку з утворенням у ВБУ (назва НБУВ в ті роки) системи функціональних відділів, журнальні видання були передані до центрального книгосховища, а відділ періодики – ліквідовано.

Лише 1979 р., з метою наближення журнальних видань до читача, підсобний фонд періодичних видань було відновлено. На той час зала періодичних видань обслуговувала читачів популярними вітчизняними журналами за чотири останні роки (1383 найменувань) та іноземними часописами поточного року (349 назв).

Сьогодні підсобний фонд зали нараховує понад 75 000 примірників сучасних журнальних видань України та інших країн ближнього (понад 3000 назв) та далекого зарубіжжя (понад 1000 назв). Іноземні видання надходять: за міжнародним книгообміном, як дари від вітчизняних і зарубіжних організацій та приватних осіб, а також закуповуються за рахунок валютних асигнувань.

У залі періодичних видань функціонують виставки:

> нових надходжень (оновлюються щотижня);

> зарубіжних періодичних видань, що надходять до бібліотек академічних установ поза межами Києва (оновлюються двічі на місяць).

До довідково-пошукового апарату зали також належать: каталоги (алфавітний, систематичний) та картотеки (географічна, за мовами, тематична, періодичних видань НАН України, нових надходжень, журнальних видань на носіях CD-ROM).

У фонді представлено електронні версії окремих видань та документи на носіях CD-ROM (близько 300 CD-ROMів), у тому числі й часописи, які видаються лише в електронному форматі.

Окрім того, читачам нині надається можливість скористатися:

> онлайн-ресурсами науково-інформаційними ресурсами, передплаченими Бібліотекою;

> інформаційними ресурсами провідних освітянських та академічних установ країни;

> загальнодержавною реферативною базою даних «Україніка наукова»;

> загальнобібліотечними електронними каталогами та картотеками;

> текстами наявних на сайті документів;

> послугами довідково-бібліографічного та інформаційного обслуговування, що надаються співробітниками зали.

Різноманітність електронних документів, що надаються читачам зали періодичних видань, можна зобразити структурно – це фонд документів на оптичних компакт-дисках; фонд мережових документів електронної бібліотеки; фонд мережових електронних документів віддаленого доступу; архівний фонд електронних документів. За своїм змістом, спрямованістю, обсягом, побудовою, формою, ступенем науковості й інформативності електронна продукція досить багатопланова. Кожен тип електронного інформаційного ресурсу надає певні можливості і водночас вимагає розроблення специфічних методів та прийомів поводження з ними.

Необхідно підкреслити, що сьогодні у підрозділі накопичуються інформаційні ресурси як у друкованому, так і в електронному вигляді, новітні технології поєднуються із традиційними методами та сервісами бібліотечної діяльності – упродовж останніх 18 років у залі виконано низку робіт з автоматизації бібліотечно-інформаційних послуг та здійснено перехід до комплексного обслуговування читачів. У зазначений період назва підрозділу та його структура лишилися незмінними, проте виникли нові напрями функціонування: забезпечення користувачів фондом електронних документів та базами даних електронної бібліотеки; організація фонду та використання готових документів та баз даних на носіях CD-ROM; запровадження та застосування ресурсів мережі Інтернет для доступу до віддалених інформаційних систем; формування власних інформаційних баз.

Зрозуміло, що така діяльність провадилась поступово. У 1994–1995 рр. було розпочато роботу з автоматизації бібліотечно-інформаційної

діяльності на базі ПЕВМ, розроблено та відрегульовано застосування АРМу періодики. У серпні 2003 р. зали періодичних видань було підключено до загальнобібліотечного ЕК. З лютого 2006 р. читачі почали працювати з науковою інформацією від видання «Elsevier» – електронними продуктами видавництва: науковою бібліотекою на платформі ScienceDirect та реферативною базою даних Scopus.

З метою створення електронної картотеки нових надходжень до фондів зали (щотижневі виставки), сумісно з відділом каталогізації 2007 р. було впроваджено та освоєно додатковий елемент опрацювання нових надходжень – автоматизовану позначку зали періодичних видань. Цей вид робіт провадився та вдосконалювався упродовж 2008–2010 рр.

У першому десятиріччі нового століття, на наш погляд, закінчився етап попереднього накопичення інформаційної та технічної бази вітчизняних й іноземних електронних каталогів і настала нова стадія: пристосування існуючих каталогів до інтересів і потреб користувачів. На роль проекту, що намагається відповідати цим принципам, претендує нова система побудови бібліотечного сайту, реалізована засобами WEB – ІРБІС (рос. ІРБІС – интегрированная развивающаяся библиотечно-информационная система), а саме – автоматизована бібліотечно-інформаційна система ІРБІС (далі АБІС ІРБІС).

Протягом 2009–2010 рр. відділом програмно-технічного забезпечення комп'ютерних мереж (ВПТЗКМ) НБУВ було здійснено комплекс робіт (на основі програмних рішень системи автоматизації бібліотек ІРБІС-64) з поетапного впровадження та пристосування бібліотечних технологічних процесів, що пов'язані зі створенням, налагодженням та впорядкуванням електронного каталогу. Під час адаптації системи ІРБІС-64 виявилась невідповідність багатьох цільових рішень ДНТБ Росії (автора проекту АБІС ІРБІС) технологічним стандартам НБУВ, що вимагало ґрунтовного аналізу нововведень та розроблення програмних сценаріїв для всіх технологічних ланок опрацювання документів, зокрема і зали періодики. ВПТЗКМ НБУВ (К. В. Лобузін, А. Г. Клочок, І. В. Лобузін, Є. І. Сидиченко), прийнявши до уваги вимоги та рекомендації інших підрозділів, були підготовлені спеціальні формати для каталогізації окремих типів видань, зокрема продовжуваних та періодичних (адаптовано робочі аркуші, діапазон виведення даних, засоби автовведення та пошукові словники).

З переведенням (на початку 2011 р.) БД електронного каталогу НБУВ у систему ІРБІС-64 у залі періодичних видань було вдосконалено роботу з

всвітлення новітніх інформаційних ресурсів: в БД ЕК НБУВ позначається кожен номер журналу (вітчизняний чи зарубіжний), що надійшов до фондів Зали та списується кожне число, що повертається до книгосховища. Окрім того, виконується робота щодо організації доступу користувачів до нових надходжень періодичних видань в БД ЕК НБУВ. Ця послуга надала змогу як читачам, так і співробітникам Бібліотеки скористатися електронним ресурсом «Каталог періодичних та серійних видань. Література у відкритому доступі, надходження за 2 останні місяці» на сайті Бібліотеки.

Один з важливих наслідків роботи: всі суміжні підрозділи з обслуговування читачів мають вичерпну інформацію про наявність журналів у фондах зали періодики (за 2011–2012 рр. в електронному каталозі періодичних видань САБ ІРБІС-64 зареєстровано 37 200 екземплярів нових надходжень журнальних часописів). На порядку денному – питання щодо організації тижневих виставок нових надходжень періодичних видань у БД ЕК НБУВ (відповідно до щотижневих виставок друкованих видань).

Хотілося б підкреслити, що БД електронного каталогу журнальних та продовжуваних видань АБІС ІРБІС побудована досить логічно та раціонально, а тому з нею легко працювати навіть непідготовленому користувачу. Для читача пропонуються два основних режими роботи: за запитом на природній мові та в заданому тематичному контексті. Результати пошуку можна переглянути у двох форматах: повному та стислому.

Реєстр періодичних та серіальних видань бібліотеки розташовано на сторінці «Журнали та продовжувані видання НБУВ». В головному меню надано перелік доступних користувачу видів пошуку за БД електронного каталогу:

- > за основною назвою журналу (можна ввести одну букву);
- > за ключовими словами;
- > надходження за рік;
- > за роком видання.

У БД електронного каталогу періодичних та серіальних видань НБУВ також реалізовано пошук за типом видання:

- > журнали;
- > серіальні видання;
- > компакт-диски.

Записи до каталогу оновлюються щоденно. Залежно від інформаційних потреб користувач має можливість застосувати простий (за абеткою: латиницею чи кирилицею) та розширений (за розділами знань) варіант

пошуку. За необхідності читач може скористатися правилами складання запиту, котрі представлено в додатку (здебільшого у цьому немає потреби). На аркуші «Журнали та продовжувані видання НБУВ» розміщено каталог нових надходжень періодичних видань (за два останні місяці). Цей ресурс відвідувачі зали застосовують найбільш активно.

Головна умова роботи з електронними виданнями та базами даних для користувачів – володіння навичками поводження з комп'ютерною технікою. Передбачається самостійне користування читачами бібліотеки БД ЕК, при цьому в залі знаходиться черговий співробітник, який у разі потреби, може надати допомогу в пошуці наявних у Бібліотеці та передплачених нею онлайн-інформаційних ресурсів.

Досить вагомим для задоволення читацьких вимог є інтерактивний віддалений доступ до каталогу НБУВ. Перехід на опрацювання документів засобом системи автоматизації бібліотек (далі САБ) ІРБІС-64 уможливив цю послугу.

Як показує досвід останніх років роботи зали періодичних видань НБУВ, САБ ІРБІС-64 призначена не лише для обслуговування користувачів будь-якими електронними каталогами та бібліографічними базами даних, що надаються на основі WEB – ІРБІС, але і для автоматизації всіх традиційних технологій, пов'язаних із створенням та веденням електронного каталогу будь-якого профілю (що особливо важливо для зали періодичних видань як спеціалізованого підрозділу Бібліотеки).

Особливістю цієї системи є те, що, з одного боку, в тій формі, в якій вона надається користувачеві, система готова до використання без будь-яких попередніх налаштувань та конфігурацій; з іншого – система має в своєму розпорядженні доволі широкий набір інструментальних засобів, що надають можливість підготовленому (тобто обізнаному з роботою комп'ютерної техніки) користувачеві перебудувати її в достатньо широких межах: змінити вихідні екранні форми, структуру даних та формат їх надання.

Практика функціонування зали періодичних видань НБУВ свідчить, що організація сучасного інформаційного забезпечення в бібліотеці та запровадження нової системи бібліотечно-інформаційних послуг передбачає: наявність електронних каталогів, повнотекстових баз даних збережених документів; модернізацію системи їх навігації, пошуку тощо; колектив співробітників, підготовлений для роботи в умовах розповсюдження і постійного удосконалення новітніх інформаційних

ресурсів; соціальну орієнтацію діяльності книгозбірень, що націлена не тільки на читача, але і на суспільство в цілому. Нові види і форми обслуговування користувачів потребують виходу за межі бібліотеки та інтеграції з радіо, телекомунікаційними та супутніми системами зв'язку, що забезпечать можливість швидкого доступу до фондів Бібліотеки шляхом оперативного інформування читача щодо наявності необхідних документів, баз даних, виконання замовлення тощо.

Не будемо детально зупинятися на перерахування всіх цих вимог (основні аспекти інформаційного обслуговування та використання мережевих електронних ресурсів у роботі сучасної наукової книгозбірні нами висвітлені в [18–23]), а зацентруємо увагу на тому, що більшість із них виходять за межі традиційних уявлень про бібліотеку та бібліотечну діяльність і викликають питання з приводу подальшого розвитку бібліотечної галузі.

При цьому на перший план усе нагальніше виходять проблеми аналізу й оцінки стрімко зростаючих потоків інформаційних ресурсів, їхнього якісного добору й організації відповідно до вимог читачів.

В управлінні колекцією електронних журналів та баз даних (як і в управлінні колекцією друкованих видань) важливу роль відіграє аналіз статистики використання, що дозволяє кваліфіковано оцінити і власне ресурс, і потреби користувачів: хто з якою частотою звертається до яких джерел (за тематикою, хронологією, в які періоди часу). Така статистика є вкрай важливою для прийняття рішень щодо подальшої передплати чи необхідності залучення аналогічних додаткових ресурсів, дозволяє проводити дослідження інформаційних запитів користувачів та оцінку відповідності електронного забезпечення читацьким вимогам.

Останнім часом у зарубіжних працях з бібліотекознавства [8; 9; 12; 16; 30] фігурують два основні підходи щодо визначення ефективності функціонування системи бібліотечних послуг: перший, де у центрі знаходиться бібліотека як система, і другий, де в центрі – користувач. Бібліотекознавці, що дотримуються першої точки зору, вважають, що запропонована ними економічна модель має дуже характерну або навіть типову особливість – додану вартість, а в кінцевому результаті – і прибуток Бібліотеки. На наш погляд, цей метод заперечує такий складник інформаційної послуги як необхідність користувачеві або читачка потреба.

Таке упущення неможливе при іншому науковому підході, в центрі якого знаходиться користувач і вся увага зосереджена на його оцінці інформації. Своє судження читач висловлює за допомогою таких параметрів, як: корисність, ревалентність, точність, своєчасність. У своїй роботі ми дотримуємося другої точки зору. Саме на превалюванні інтересів читача, української державності, національної освіти, науки та культури [25, с. 12] будується організація роботи підрозділів НБУВ, зокрема Зали періодичних видань. З'ясування потреб різних груп читачів та аналіз ресурсних можливостей є першими кроками в розробленні системи якісного інформаційного забезпечення.

Ставлячи за мету поліпшення рівня сучасного бібліографічного інформування й бібліотечно-інформаційних послуг та виявлення шляхів подальшого вдосконалення інформаційного обслуговування різних категорій споживачів електронної наукової продукції, з кінця 90-х рр. ХХ ст. у залі періодичних видань НБУВ проводяться моніторингові дослідження та аналіз інформаційних вимог користувачів електронних інформаційних ресурсів.

Сутність моніторингового дослідження полягає в постійному спостереженні за тематикою і пріоритетними напрямками читацьких запитів, збором даних про найактивніші групи користувачів, динамікою інформаційних потреб та ступенем їх задоволення.

Упродовж 2011–2012 рр. провадилось вивчення читацького контингенту та моніторинг інформаційних запитів користувачів БД ЕК періодичних видань НБУВ в АБІС ІРБІС.

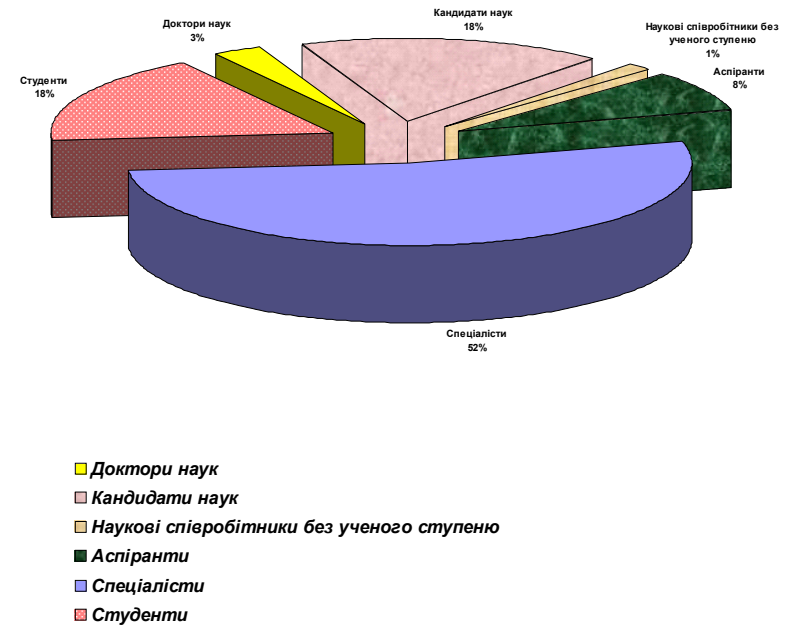
Опрацювання результатів першого та другого етапів дослідження застосування електронних ресурсів на основі АБІС ІРБІС відвідувачами Зали періодичних видань НБУВ дозволяє зробити висновок, що визначальний контингент користувачів БД ЕК періодичних видань становлять спеціалісти з вищою освітою (52,7 % від загального числа користувачів). Упродовж останнього року спостерігається зростання інтересу до БД ЕК періодичних видань у студентів і зменшення зацікавленості в даному ресурсі у аспірантів.

У 2012 р. найбільш активними користувачами БД ЕК періодичних видань були фахівці (ця тенденція спостерігається весь рік) та студенти (що характерно для зимово-весняного періоду). Спеціалісти становили 31,8 %, а студенти – 16,5 % відвідувачів зали. Зафіксовано більше 70,3 % звернень до електронного каталогу періодичних видань АБІС ІРБІС. Найменш

інтенсивно БД ЕК застосовували наукові працівники: доктори наук та науковці, що не мають ученого ступеня.

Основні категорії користувачів БД електронного каталогу періодичних видань НБУВ наглядно ілюструє діаграма 1.

Діаграма 1

За результатами дослідження основні професійні групи користувачів БД ЕК періодичних видань поділяються таким чином:

- > з економічною освітою – 23,0 %;
- > з фізико-математичною освітою – 21,2 %;
- > з юридичною освітою – 12,4 %;
- > з хімічною освітою – 7,9 %;
- > з культурологічною освітою – 5,3 %;
- > з автоматики та обчислювальної техніки радіоелектроніки, енергетики – 4,4 %;
- > з технічною освітою – 4,4 %;

- > з філологічною освітою – 3,5%;
- > з біологічною освітою – 3,5%;
- > з технології металів, машинобудування та приладобудування – 3,0%;
- > з історичною освітою – 2,6%;
- > з мистецтва та мистецтвознавства – 2,6%;
- > з харчового виробництва – 1,8%;
- > з філософських наук та психології – 1,7%.

У залах періодики систематично проводиться аналіз читацьких запитів користувачів електронного каталогу періодичних видань НБУВ. У цьому дослідженні тематичний аналіз здійснювався на основі відомостей бази обліку користувачів ЕК періодичних видань НБУВ, в якій фіксувалася інформація щодо теми запиту з наступною класифікацією показників за рубрикаторм журнальних та продовжуваних видань АБІС ІРБІС.

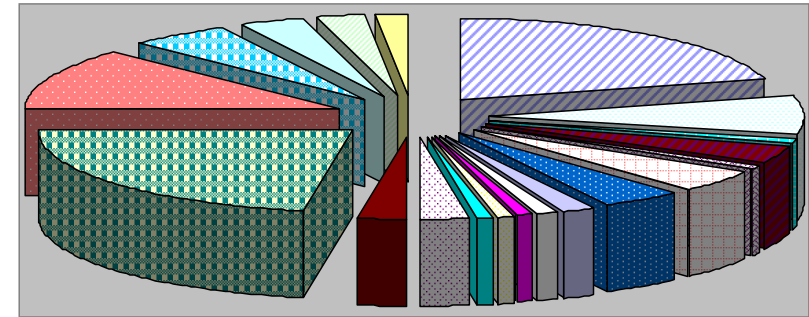
Дані аналізу свідчать: тематичні запити користувачів БД електронного каталогу «Журнали та продовжувані видання НБУВ» максимально наближені до тематичних вимог користувачів друкованих каталогів та інформаційних потреб читачів паперових періодичних видань. Найбільший інтерес користувачі електронного каталогу виявили до розділів «Економіка. Економічні науки» та «Фізико-математичні науки. Астрономія» (відповідно: 25,5% та 16,0% від загальної кількості читацьких звернень). Підвищений інтерес читачів також становлять рубрики «Хімічні науки» та «Культура. Наука. Освіта» (по 6,6% від сумарного числа запитів користувачів). Доволі значний відсоток звернень припадає на розділи «Медицина. Медичні науки» – 5,7%; «Філологічні науки. Художня література» – 5,7%, «Держава і право. Юридичні науки» – 4,7%.

Треба також відмітити постійний інтерес користувачів БД ЕК журнальних видань до таких тематичних рубрик, як: «Біологічні науки» – 3,8%, «Техніка та технічні науки» – 3,8%, «Мистецтво. Мистецтвознавство» – 2,8%. Відсоток споживачів такої інформації невеликий, але досить стабільний. Рубрики «Загальнонаукове та міждисциплінарне знання» та «Література універсального змісту» використовуються користувачами БД періодичних видань найменш інтенсивно.

Запити на журнальну періодичку технічного та природничого профілю надходять, як правило, від читачів з науковим ступенем та спеціалістів із вищою освітою. Аспірантів та студентів характеризує визначений тематично-галузевий інтерес навчального, професійного та наукового плану до публікацій з економічних, юридичних та філологічних наук.

Основні тематичні запити користувачів БД електронного каталогу періодичних видань НБУВ наглядно ілюструє діаграма 2.

Діаграма 2

- Фізико-математичні науки. Астрономія
- Хімічні науки
- Науки про Землю
- Біологічні науки
- Техніка. Технічні науки
- Енергетика. Радіоелектроніка. Комп'ютерна техніка
- Технологія металів. Машинобудування
- Хімічна технологія. Хімічні та харчові виробництва
- Технологія деревини, легка промисловість
- Будівництво
- Сільське і лісове господ.
- Медицина. Медичні науки
- Соціологія. Демографія
- Історія. Історичні науки
- Економіка. Економічні науки
- Держава і право. Юридичні науки
- Культура. Наука. Освіта
- Філологічні науки. Художня література
- Мистецтво. Мистецтвознавство
- Філософські науки. Психологія

Дані моніторингового опрацювання інформаційних потреб користувачів електронного каталогу журнальних видань свідчать про зростання інтересу до описаного електронного ресурсу та його активне входження в систему обслуговування читачів НБУВ. Електронний каталог зручний у користуванні, компактний, зрозумілий у пошуку та при сортуванні даних. Запити читачів опрацьовуються швидко та надійно.

Основними користувачами БД ЕК періодичних видань АБІС ІРБІС є спеціалісти з вищою економічною, фізико-математичною та юридичною освітою, а пріоритетними галузями знань – економіка, фізика та математика, хімія, юриспруденція, культурологія.

Аналіз результатів дослідження використання електронних ресурсів АБІС ІРБІС співробітниками та відвідувачами зали періодичних видань НБУВ дозволив зробити висновки:

> БД електронного каталогу журнальних та продовжуваних видань НБУВ є досить простою у застосуванні та легко опановується навіть малообізнаними з комп'ютерною грамотою користувачами;

> визначальною особливістю АБІС ІРБІС є підтримка комплексних режимів роботи. Пошук може здійснюватися в декількох базах даних. Всі записи, незалежно від джерела надходження, приводяться до єдиного стандарту та відображаються зведеним списком в обраному користувачем форматі. Наприклад, сьогодні широко застосовується доповнення частини записів посиланнями на електронні документи, спеціалізовані, фахові, національні видання і тощо. Досить простим за такої технології є виділення з основної бази тематичних або (і) раритетних підбірок:

> для цього не вимагається копіювання записів та збереження дублікатів на декількох аркушах;

> численні можливості доступу до різнопланових баз даних доповнюються в АБІС ІРБІС оптимізованим пошуковим інтерфейсом. Пошук здійснюється під час уведення в пошукову форму кожної нової літери або знаку. В окремих випадках своєрідне ключове слово чи оригінальне прізвище виявляються достатніми для ідентифікації теми або конкретного видання;

> достатньо часто бібліографічні записи вирізняються або зайвою деталізацією (коли пропонуються описи із десятками пунктів змісту), або надмірною лаконічністю, яка не дозволяє ідентифікувати видання. Сторінка БД ЕК «Журнальних та продовжуваних видань НБУВ» в системі «ІРБІС-64» є досить компактною, але такою, що містить ґрунтовну інформацію про бібліотечну пресу;

> АБІС ІРБІС дозволяє користувачу самостійно обирати мову введення запиту. При пошуці за ключовими словами є додаткова можливість усікання слів. Щоб зменшити ймовірність помилок, запити додатково опрацьовуються системою;

> читачу надається можливість самостійного корегування відображення результатів пошуку та визначення необхідної повноти записів, а саме: простий пошук, професійний, розширений, за словником, за рубрикаторм НБУВ.

Отож, доцільно говорити про реалізацію в АБІС ІРБІС цілісного ряду інноваційних рішень, які покликані максимально полегшити роботу користувача. АБІС ІРБІС є досить зрозумілою у використанні та зручною в роботі і для співробітників бібліотеки:

> в САБ ІРБІС-64 втілено всі основні бібліотечні технолоґії, а саме: технолоґії комплектування, систематизації, каталогізації, читацького пошуку та адміністрування. У системі пропонуються конфігурації для опису будь-яких типів видань як традиційних (паперових) так і електронних. Можливо згорнути окремі елементи бібліографічного опису (зміст, анотація, ключові слова та ін.), а потім за необхідності розкрити їх;

> результати пошуку можуть бути роздруковані повністю або частково. При цьому дозволено: використання різних варіантів форматів (стислого або повного), збереження відібраних записів, редагування бібліотечних карток.

> для бази даних періодичних видань найбільш важливими є поля, що характеризують такі ознаки: вид документа, спосіб відтворення, мова видання, місце друкування, кількість примірників, галузь науки та рік надходження. Тобто опис документа повинен надавати інформацію про його структуру, періодичність, розкривати основний зміст видання та можливі особливості.

Проведене дослідження підтвердило – сучасне інформаційно-технологічне забезпечення системи авторизації бібліотек ІРБІС-64 охоплює практично всі традиційні бібліотечні процеси – від опрацювання літератури до обслуговування читачів. Електронний ресурс став невід'ємним складником інформаційного потенціалу Головної книгозбірні країни. Відвідувачі зали періодичних видань сьогодні можуть скористатися як традиційними паперовими каталогами, так і БД журнальних та продовжуваних видань електронного каталогу НБУВ АБІС ІРБІС (таке поєднання вельми зручне для користувачів). Потреба в традиційних допоміжних картотеках читальної Зали все ще досить висока: за їх допомогою виконується переважна частина запитів. Проте при виконанні тематичної фахової довідки доводиться звертатися до БД електронного каталогу періодичних видань АБІС ІРБІС.

Чимало користувачів Бібліотеки уже не уявляють сучасну книгозбірню без бібліографічних, реферативних, а особливо повнотекстових баз даних. Далі настає важливий для бібліотеки етап у популяризації ресурсу для користувачів: через практичні заняття, семінари, листи-розсилки, оголошення, індивідуальні консультації (на жаль, не всі читачі мають навички та бажання роботи з комп'ютерною технікою) тощо.

Не менш важливо визначитися щодо оптимального співвідношення у застосуванні паперових і електронних інформаційних ресурсів. При цьому журнальні видання можна розділити, на наш погляд, на три основні категорії:

> журнали найбільшого попиту – їх необхідно включати у фонд і, за можливості, надавати до них електронний доступ;

> журнали середнього попиту – для них можна організувати тільки електронний доступ або надавати їх лише на паперовому носії;

> журнали низького попиту – їх доцільно не випускати, а надавати читачеві статті з цих видань на CD-ROM.

Підсумовуючи результати досліджень, наслідки практичної роботи, безпосереднього спілкування з читачами, можна стверджувати – для оптимізації порядку документного забезпечення НБУВ необхідно уможливити:

* включення у повнотекстові БД – поряд з власними текстовими документами – документи зовнішніх інформаційних систем: текстові матеріали та графічні образи;

* застосовування для пошуку в повнотекстових БД вербальних (словесних) класифікаційних систем (тематичних навігаторів).

Ураховуючи, що книгозбірні завжди забезпечували доступ до інформації, з запровадженням у НБУВ системи автоматизації бібліотек ІРБІС-64 можна казати не про створення нового напрямку діяльності, а про трансформацію традиційних сервісів в умовах розбудови інформаційного суспільства. По суті, купівлю бібліотекою доступу до ресурсу можна розглядати як придбання екземпляру видання при делегуванні функції його збереження іншій організації. Сьогодні стає очевидним, що електронне й друковане середовище мають різну цільову аудиторію. Бібліотека ж повинна поєднувати інтереси тих і інших користувачів, принаймні можливості електронного середовища дозволяють їй не тільки виконувати функції сховища, але й орієнтувати читачів у науковому просторі, надаючи вільний доступ до інформації та допомагаючи в пошуку необхідних знань.

Список використаних джерел

1. *Блан-Монмейер М.* Публичная информационная библиотека (Национальный центр культуры и искусств им. Ж. Помпиду в Париже) // Библиотековедение. – 2004. – № 6. – С. 52–55.

2. *Бон И., Перьо Ж.* Библиотеки публичного чтения: новое видение // Библиотековедение. – 2005. – № 3. – С. 40–44.

3. *Горовий В.* Бібліотеки : погляд у завтра // Бібліотечний вісник. – 2006. – № 5. – С. 3–7.

4. *Горовий В.* Комплектування бібліотек у контексті впливу глобальних інформаційних процесів // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Випуск 14. – К., 2005. – С. 7–20.

5. *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941 / НАН України. Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. – К., 1998. – 336 с.

6. *Дури-Бонэ Ж.* Цифровые библиотеки // Библиотековедение. – 2005. – № 1. – С. 38–40.

7. *Земсков А. И., Шрайберг Я. А.* Электронные библиотеки : учебник для студентов вузов культуры и искусств и др. высших учебных заведений – М. : Либерия, 2003. – 352 с.

8. *Івлиева Т. Н., Смолина Е. В.* Государственные инвестиции в социокультурной сфере в библиотеке // Библиотековедение. – 2007. – № 3. – С. 36–40.

9. *Івлиева Т. Н., Смолина Е. В.* Государственные инвестиции в социокультурной сфере в библиотеке // Библиотековедение. – 2007. – № 5. – С. 24–30.

10. *Каліберда Н. Ю.* Мониторинг эффективности использования электронного каталога Национальной библиотеки Украины имени В. Вернадского // Наукові праці НБУВ. – К., 2002. – Вип. 8. – С. 88–96.

11. *Коваль Т.* Читач універсальної бібліотеки в системі бібліотечно-інформаційних послуг // Бібліотечний вісник. – 2003. – № 2. – С. 20–23.

12. *Кожевникова Л. А.* Библиотековедение как знание и наука // Библиотековедение. – 2011. – № 1. – С. 22–27.

13. *Колін К. К.* Информационная цивилизация: будущее или реальность? // Библиотековедение. – 2001. – № 1. – С. 34–43.

14. *Костенко Л. Й.* Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 1. – С. 23–27.

15. *Костенко Л. И., Сорока М. Б.* Функции и статус библиотеки информационного общества // Девятая международная конференция «Крым-2002» «Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире : новые технологии и новые формы сотрудничества». Материалы конф. Т. 2. – Судак, 2002. – С. 743–746.

16. *Кузнецова Т. Я.* Библиотека в информационном обществе: онтологические

основания социокультурных трансформаций // Библиотековедение. – 2011. – № 1. – С. 28–33.

17. *Лари Д.* Мультимедийная информация и библиотекари: значение терминов // Библиотековедение. – 2004. – № 5. – С. 36–420.

18. *Лопата О. М.* Електронні ресурси : порядок доступу та їх використання читачами наукової бібліотеки // Бібліотечний вісник. – 2010. – № 3. – С. 8–15.

19. *Лопата О. М.* Забезпечення користувачів залів періодичних видань електронними інформаційними ресурсами та документами на носіях CD-ROM // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2008. – Вип. 22 – С. 19–26.

20. *Лопата О. М.* Моніторинг інформаційних потреб користувачів БД періодичних видань електронного каталогу Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 17–26.

21. *Лопата О. М.* Новітні технології в процесі обслуговування читачів залу періодичних видань НБУВ (інновації бібліотечного сервісу) // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2004. – Вип. 12. – С. 79–92.

22. *Лопата О. М.* Практика використання електронних інформаційних ресурсів читачами сучасної наукової бібліотеки // Вісник Книжкової палати. – 2010. – № 4. – С. 25–28.

23. *Лопата О. М.* Практика використання електронних інформаційних ресурсів читачами сучасної наукової бібліотеки (закінчення) // Вісник Книжкової палати (закінчення). – 2010. – № 5. – С. 35–39.

24. *Майстрович Т. В.* Электронный документ : основные характеристики и его место в системе обязательного экземпляра // Научные и технические библиотеки. – 2000. – № 10. – С. 37–42.

25. *Онищенко О.* Українські бібліотеки у 90-х роках ХХ ст. : основні тенденції розвитку та напрями діяльності // Бібліотечний вісник. – 2009. – № 3. – С. 12–23.

26. *Слободяник М. С.* Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / НАН України. ЦНБ ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – 268 с.

27. *Столяров Ю. Н.* Закон документального оснащения социальных коммуникаций // Библиотековедение. – 2002. – № 6. – С. 22–30.

28. *Столяров Ю. Н.* О развитии библиотечного дела // Библиотековедение. – 2007. – № 6. – С. 8–13.

31. *Редькина И. С.* Внедрение информационных технологий в библиотеках с учётом оценки их эффективности // Библиосфера. – 2011. – № 1. – С. 45–52.

30. *Тарэн Л.* Осталось ли будущее библиотечарей позади? // Библиотековедение. – 2005. – № 2. – С. 32–34.

31. Хроніка // Бібліологічні вісті. – Київ. – 1926. – № 3. – С. 84–85.

32. *Чачко А. С.* Развивающаяся библиотека в информационном обществе : научно-методическое пособие. – М. : Либерия, 2004. – 88 с.

33. *Чачко А. С.* Современная библиотека в процессе трансформации. – К., 2003. – 138 с.

34. *Чжао Бо-син.* Создание электронной библиотеки в Китае // Библиотековедение. – 2001. – № 1. – С. 44–49.

35. *Шемаєва Г.* Електронні періодичні видання наукових установ України в системі наукових комунікацій // Бібліотечний вісник. – 2006. – № 5. – С. 8–13.

36. *Шира Дж.* Введение в библиотековедение. Основные элементы библиотечного обслуживания. – М. : Высшая школа, 1983. – 256 с.

37. *Ярошенко Т.* Електронні журнали: нові можливості для бібліотек України // Бібліотечний форум України. – 2004. – № 2 (4). – С. 15–18.

38. *Ярошенко Т.* Наукові комунікації ХХІ століття: електронні ресурси для науки та освіти України // Бібліотечний вісник. – 2006. – № 5. – С. 17–22.